

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора Семів Л.К.
на дисертаційну роботу Реут Анни Георгіївни
«Соціальна підтримка населення України: оцінювання та напрями
реформування», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю
08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і
політика

Актуальність теми

Проблеми ефективності та дієвості соціальної політики є актуальними для всіх країн сучасного світу. Досвід здійснення соціальної політики в Європейському Союзі показав, що ці країни пройшли шлях від благодійності у соціальній підтримці населення до формування “держави добробуту”, яка гарантує для своїх громадян оптимальну систему соціальної безпеки і соціального захисту. Щодо України, економіка якої функціонує в умовах обмеженості бюджетних ресурсів на соціальні цілі, поява поряд з традиційними групами людей, які гарантовані державою від соціальних потрясінь, нових категорій - внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та членів їх сімей тощо, створює напругу в реалізації державних програм соціальної спрямованості та негативно впливає на якість життя населення. Як результат - невтішна статистика зростання кількості нужденних осіб, зростання бідності, неефективність соціальної політики загалом. Вітчизняна система соціальної підтримки населення оцінена практиками та науковцями як малоефективна. Навіть постійно зростаючі видатки держбюджету на соціальні програми не в змозі вирішити цю важливу соціальну проблему, оскільки відзначається низька соціальна рентабельність соціальної підтримки, функціонування її недосконалої моделі. Тож з метою запобігання поглиблення нерівності у всіх проявах система соціальної підтримки потребує удосконалення в частині її оцінки та вибору шляхів подальшого реформування.

Зазначене вище робить націлює науковців на розробку методичних підходів до оцінюванню чинної моделі соціальної підтримки населення, потребує визначення нових сценаріїв соціальної підтримки з використання методу моделювання варіантів соціальних програм. При цьому соціально-

економічна інтерпретації отриманих результатів відкриває нові можливості їх використання при прийнятті управлінських рішень усіх рівнів у сфері соціальної політики держави. Відтак дисертація Реут А.Г. беззаперечно є актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація Реут А.Г. виконана згідно плану наукових досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, зокрема за напрямками науково-дослідних робіт сектору досліджень рівня життя населення відділу моделювання соціально-економічних процесів в межах трьох тем. Участь у науково-дослідних темах дозволила здобувачці дослідити теоретико-практичні аспекти функціонування системи соціальної підтримки населення в Україні, оцінити вплив соціальних програм на рівень життя населення та бідність, розробити пропозиції щодо стратегії подолання нужденності та вразливості. Це показує обраного напрямку дослідження з сучасними загальнодержавними програмними документами, науково-дослідними напрацюваннями інституту, де виконана дисертаційна робота.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їх достовірності та новизна

На підставі ознайомлення з текстом дисертації А.Г.Реут, можна зазначити про достатній рівень теоретичного обґрунтування наукових положень. В якості теоретико-методологічної основи використано фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань соціальної допомоги, соціальної підтримки, соціального захисту. Особливо заслуговує в якості теоретичного підґрунтя роботи теоретико-методологічні напрацювання Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, в яких приймала участь здобувач. У процесі вирішення наукового завдання також автор базувалася на положеннях теорії соціальної держави, концепції соціальної відповідальності, положень інституціональної теорії, системного підходу, теорії інформаційного

суспільства.

Робота має логічний характер, проведено якісний змістовний аналіз проблем функціонування соціальної підтримки з розробкою підходів до її оцінювання та реформування. Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи мають достатньо глибоке теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування, відповідають сформульованій меті та завданням дослідження. Об'єкт і предмет певною мірою відображено в структурі дисертації та її змісті.

Використання дисертанткою низки наукових методів та прийомів (*діалектичні й формально-логічні, системні та структурні методи, наукової аналогії, історичні підходи, аналіз та синтез, порівняння та узагальнення, метод побудови інтегральної оцінки, мікромоделювання тощо.*) дозволило вирішити важливе науково-прикладне завдання щодо удосконалення методологічних та методичних засад оцінювання соціальної підтримки населення України та розробки рекомендації щодо її реформування.

Про достовірність наукових положень свідчить їх практичне використання на різних рівнях державного управління, зокрема, в діяльності: Міністерства соціальної політики України, ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення Верховної Ради України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Проблематика оцінювання та реформування соціальної підтримки на основі моделювання варіантів соціальних програм зобов'язала проведення Реут А.Г. якісного дослідження із використанням ґрунтовної бази вітчизняних та зарубіжних джерел, що включені до списку літератури. Це свідчить про якісне опрацювання теми дисертації і це є відображено у науковому доведенні усіх окреслених положень та формулюванні висновків дисертації.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що представлена наукова робота є завершеним дисертаційним дослідженням.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень дисертації пройшли апробацію в обговореннях на круглих столах, семінарах міжнародного та

вітчизняного рівнів (6).

Наукова новизна результатів полягає насамперед у тому, що у роботі міститься цілісне уявлення про сутність оцінювання та напрями реформування соціальної підтримки населення в Україні

Науковими положеннями, які одержані особисто автором *«вперше»*.

1. розроблено модель інтегрованої системи соціальної підтримки населення та здійснено моделювання за різними сценаріями реформування цієї системи (с.164-192). Реалізація нової моделі соціальної підтримки населення в Україні (інтегрованої соціальної підтримки) дозволить оптимізувати наявну кількість соціальних програм до декількох профільних блоків на основі поступового переходу всієї системи в електронне середовище. Це дозволить забезпечити доступність населення до окремих соціальних сфер (освіта, охорона здоров'я, житло), дасть змогу мати єдину базу заявників та реципієнтів соціальної підтримки, оперувати інформацією по всіх програмах соціальної допомоги та послуг.

2. для досягнення основної мети роботи автором розроблено методичний підхід до розрахунку інтегрального показника – індекса релевантності соціальної програми (С.142-147). На його основі фахівці з аналітики відповідних міністерств і відомств зможуть визначити ступінь відповідності потребам населення окремої соціальної програми та системи соціальної підтримки в цілому, а також визначати пріоритетність реформування соціальних програм. З метою порівняння програм та виявлення специфічних проблем їх функціонування автором обґрунтовано граничні межі діапазонів показників, за якими визначається ефективність програм, а також межі інтенсивності динамічних зрушень. Останнє належить до рубрики *«удосконалено»*. Також в рубриці *«удосконалено»* на захист виносяться ще й такі положення:

3. Для вдосконалення методичних засад оцінювання ефективності системи соціальної підтримки запропоновано використовувати для експрес-оцінки інфографічний метод (с.127-154). Дана пропозиція розвиває методичні підходи до удосконалення моніторингу оцінювання ефективності та впливовості

соціальних програм на бідність. На доказ цього підтвердимо, що авторські пропозиції були використані в рамках підготовки нової Методики проведення оцінювання моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення Міністерством соціальної політики України та Державною службою статистики України.

4. Запропоновано визначення категорії «соціальна підтримка населення», в якому (с.65-66) органічно поєднуються дві площини: *запобігання та подолання*. Акцент в авторському визначенні зроблено на *«стимулюванні всіх реципієнтів, насамперед, з числа працездатних, до активності та самостійного вирішення складних ситуацій»*. Таким чином, враховується положення (датський вчений Г. Еспін-Андерсеном), що «будь-яка соціальна допомога надається таким чином і в такому обсязі, щоб мотивувати її отримувачів до трудової активності». Крім того, у роботі «соціальна підтримка» трактується як поняття, і як категорія. Вважаю, що дане визначення можна вважати не тільки поняттям, але й категорією, оскільки воно є значимим для теорії науки і практики, воно розвиває науку «соціальна економіка».

В дисертації *«дістали подальшого розвитку»*:

5. На основі авторської концепції реформування соціальної підтримки населення в Україні розроблено конкретні сценарії змін соціальних програм, а саме: сценарій жорсткого та помірнього реформування діючої СП. Запропоновані автором варіанти змін основних параметрів програм та їх інтерпретація відкриває нові можливості для розвитку методики моніторингу та оцінювання соціальної підтримки населення.(с.192-198).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Значущість для науки та практики виконаної дисертаційної роботи полягає в її збагаченні аргументованими та обґрунтованими теоретико-методичними засадами і практичними рекомендаціями щодо вдосконалення системи моніторингу і оцінювання соціальної підтримки населення. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що теоретико-методичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, є

використані в практичній діяльності органів законодавчої та виконавчої влади України, можуть бути основою для розробки заходів соціальної політики держави.

Викладені теоретико-методологічні положення і висновки розвивають і доповнюють низку розділів соціальної економіки і політики, можуть бути використані для подальших наукових досліджень в академічному і університетському секторах науки.

Положення наукової новизни, які винесені на захист, висвітлено у зазначених публікаціях та авторефераті повною мірою.

Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам

Дисертація та автореферат відповідають вимогам, встановленими чинним законодавством, зокрема Міністерством освіти і науки України. За змістом, обсягом і структурою робота відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій.

Дисертацію виконано у науковому стилі, зрозумілою мовою. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 261 сторінці. Робота містить 15 таблиць і 6 додатків. Список використаних джерел налічує 190 найменувань.

За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 6,1 друк. арк., в т.ч. 3 колективні монографії, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 3 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, та 1 стаття у закордонному виданні,

Визначені у дисертації мета, об'єкт і предмет дослідження відповідають темі дисертаційної роботи. Всі поставлені завдання вирішені, мета досягнута. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дискусійні положення дисертаційної роботи та зауваження

У ході ознайомлення зі змістом даного дисертаційного дослідження виникли деякі запитання, виявлено дискусійні положення та окреслено

пропозиції. Зокрема:

1. Проводячи науковий огляд програм соціальної підтримки в площині запобігання (с.63), автор правомірно подає інформацію про шість найпоширеніших, які стосуються різних категорій населення. На мою думку, в теоретичній частині роботи бракує висвітлення *соціальної підтримки військовослужбовці та членів їх сімей*, потреба в якій активізувалася з початком військових дій на Сході України. Ця категорія має багато гострих і не вирішених проблем соціально-економічного, інформаційного, побутового характеру, що зумовило розробку в державі цільових програм різного рівня.

2. Зауваження щодо вибору показників для застосування інфографічного методу. Вплив соціальної програми на загальне розшарування у суспільстві та вплив програм на бідність автор називає показниками. Оскільки перший з них запропоновано розраховувати через коефіцієнт концентрації для компонентного доходу (с. 130), а другий - через рівень бідності (с. 131), тому «вплив соціальної програми на загальне розшарування» та «вплив програм на бідність» коректніше називати не показниками, а *індикаторами*.

3. Важливим етапом розрахунку інтегрального коефіцієнта соціальної підтримки є визначення ваг окремих складових. Щоб отримати цілісну картину щодо ситуації із функціонуванням соціальної підтримки за допомогою інтегрального показника, дуже важливо методологічно правильно визначити вагу компонент розрахунку. Тож автор пропонує в якості ваги вибрати показник, який має назву «вплив на бідність». Які міркування були на користь вибору цього показника в якості ваги? В чому перевага авторського підходу до вибору ваги перед застосуванням традиційних методів: експертних оцінок чи методу головних компонент? В цій частині роботи мало би бути більш ґрунтовне економіко-статистичне обґрунтування авторського вибору ваги.

4. Вагомим і логічним підсумком цілеспрямованої роботи автора є обґрунтування концепції побудови нової моделі соціальної підтримки (рис. 3.1, с. 162). Базовим поняттям в моделі є *поняття мінімальної, середньої, максимальної соціальної підтримки*. Варто було би розширити модель і включити в неї: принципи формування мінімальної, середньої і максимальної

соціальної підтримки, механізм розподілу державних ресурсів для забезпечення обсягів цих видів соціальної підтримки, а також окреслити ризики для певних категорій населення у зв'язку, наприклад, з розвитком приватних освітніх послуг, переходом на страхову медицину інші.

5. Логічним завершення роботи є висновок щодо необхідності подальшого удосконалення методики МтаО, особливо, зважаючи на запропоновану модель ІСП та її перехід у електронне середовище (с.201). За авторським задумом, робота щодо реформування методичних засад оцінювання починається з перехідного періоду організації інтегрованої соціальної підтримки (перехідний етап реформування ІСП). А що далі? Доцільно уточнити: які ж мають бути наступні етапи цього реформування (після перехідного) і на який час ці етапи розраховані; які кроки щодо удосконалення соціальних програм необхідно буде здійснити, яким має бути юридичний супровід зазначеного процесу реформування. Оскільки як стверджує автор, методика МтаО має весь час удосконалюватися, то за якими напрямками має відбуватися вказане удосконалення?

6. *Головна ідея дослідження полягає в тому, як в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів удосконалити (реформувати) діючу систему соціальної підтримки потребуючих категорій населення з тим, щоб забезпечити принцип соціальної справедливості і запобігти витрачання коштів на реалізацію малоефективних соціальних програм. З цією метою розроблено модель інтегрованої системи соціальної підтримки населення та здійснено моделювання за різними сценаріями, щоб оптимізувати функціонування найбільш поширених програм. Як побажання на майбутнє для молодого науковця, пропоную розробити принаймні ще один сценарій, який врахуватиме економічне зростання і зростання рівня й якості життя населення України. Можна назвати його «оптимістичним». Анні Георгіївні при її фаховому володінні методами оцінювання нескладно буде змодельовати ситуацію зміни параметрів основних соціальних програм і продемонструвати їх скерування на найбільш нужденних та вразливих осіб за умови зростання видатків зведеного державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення.*

Разом з тим, вказані недоліки та дискусійні положення не носять принципового характеру і не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження, його теоретичної та практичної значимості.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Реут Анни Георгіївни на тему: «Соціальна підтримка населення України: оцінювання та напрями реформування» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності вирішують актуальне наукове завдання – удосконалення методологічних та методичних засад оцінювання соціальної підтримки населення України та розробка рекомендації щодо її реформування з метою підвищення ефективності та релевантності. Висновки та наукові положення обґрунтовані.

Тема дисертації та її зміст відповідають паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

На підставі вищезазначеного вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Соціальна підтримка населення України: оцінювання та напрями реформування» за якістю проведених досліджень, рівнем наукової новизни одержаних результатів та їх практичним значенням відповідає вимогам пунктів пп. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор Реут Анна Георгіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

**Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та
соціально-гуманітарних дисциплін
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»**

Л.К. Семів

Підпис Семів Л.К. засвідчую:

Директор Львівського

навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

к.ф.н., доц.

Жеребило І.В.